

УДК 342.951:351.82

Анна Барікова,

аспірант кафедри адміністративного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
експерт
Центру політико-правових реформ

МЕХАНІЗМ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ПРАВА ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙ

Стаття присвячена аналізу сутності та структури механізму систематизації права електронних комунікацій. Автор робить акцент на адміністративно-правовій природі механізму систематизації. Деталізовано трифазну спрямованість механізму систематизації права електронних комунікацій.

Ключові слова: електронні комунікації, систематизація права, правова система, адміністративне право, підгалузь права, правовий механізм, нормативно-правове забезпечення, правовідносини, адміністративні правовідносини, правові інструменти.

Постановка проблеми. Засади діяльності публічної адміністрації та суб'єктів ринку електронних комунікацій в Україні є застарілими, не відповідають вимогам часу та євроінтеграційним процесам. Систематизація права електронних комунікацій на сучасному етапі пов'язана з проблематикою публічного управління; правового становища національних регуляторів; адміністративно-правового забезпечення прав і законних інтересів користувачів мереж і споживачів послуг електронних комунікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями систематизації права займалися С. С. Алексєєв, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник, І. М. Погрібний, С. Г. Стеценко, В. П. Тимошук, Р. О. Халфіна, І. М. Шопіна та інші. Тим не менше натеper невирішеною проблемою є інституціоналізація механізму систематизації права електронних комунікацій.

Мета статті – інституціоналізувати сутність, структуру та фази механізму систематизації права електронних комунікацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на регуляторне ядро права електронних комунікацій, квінтесенцією відповідного механізму систематизації є його адміністративно-правовий вимір. У цьому ракурсі механізм систематизації права електронних комунікацій необхідно розглядати як динамічну категорію. Власне, цей підхід у юридичній доктрині сприймається як динаміка адміністративно-правового регулювання, що впливає на анатомію правової дійсності, юридичну субстанцію через елементи системи права, які зазнають регулятивного впливу [1, с. 63-65]. При цьому реальної дії такий механізм набуває лише за умови застосування трифазної спрямованості. По-перше, поточний стан відносин на ринку електронних комунікацій впливає на спрямованість механізму систематизації права електронних комунікацій. По-друге, відбувається власне процес систематизації права електронних комунікацій. По-третє, через консолідовані норми права електронних комунікацій здійснюється вплив на правовідносини за

участю суб'єктів права електронних комунікацій (через функціональний прояв із використанням інструментів діяльності публічної адміністрації). Як пояснюють В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко, при цьому має місце забезпечення правових режимів, а також здійснення правового регулювання та впливу, дія права, у тому числі реалізація публічного управління [2, с. 152]. По суті, важливо, щоб втілені в нормах права правила поведінки суб'єктів права електронних комунікацій через акти реалізації та правовідносини узгоджувалися з фактичною взаємодією учасників ринку електронних комунікацій.

Описана вище ситуація щодо узгодження правовідносин на ринку електронних комунікацій із консолідованими нормами права електронних комунікацій вказує на необхідність формування індивідуально-особистісних і групових мотивів, потреб та інтересів вказаних суб'єктів у наданні послуг електронних комунікацій належної якості, кількості та асортименту. Така мотиваційна концепція вказує на усвідомлені потреби, внутрішні стимули активності, а також бажані умови діяльності як підстави для відповідної поведінки [3, с. 92-94]. Фактично поточний рівень розвитку ринку електронних комунікацій повинен визначати мотиваційну зорієнтованість суб'єктів, які беруть участь у систематизації норм права електронних комунікацій з урахуванням потреб та інтересів учасників ринку електронних комунікацій. Система ціннісних орієнтацій суб'єктів права електронних комунікацій у ракурсі реалізації механізму його систематизації повинна відображати антропо-та соціоцентричну спрямованість консолідованих норм права з урахуванням домінуючих ціннісно-мотиваційних, а також раціонального та емоційного аспектів світогляду та мотивації учасників ринку електронних комунікацій, насамперед користувачів мереж електронних комунікацій, споживачів послуг електронних комунікацій.

Звідси під механізмом систематизації права електронних комунікацій необхідно розуміти елементи, які структурують правила поведін-

ки суб'єктів права електронних комунікацій в консолідовані правові норми, зокрема, у процесі здійснення публічного управління задля досягнення мети та завдань правової держави та реалізації публічного інтересу зі встановлення конкурентного та узгодженого з наднаціональними стандартами ринку електронних комунікацій. Конститутивні елементи цього механізму систематизації в другій фазі дозволять забезпечити через відповідну нормативно-правову базу публічний інтерес і конкурентність на ринку електронних комунікацій.

У ракурсі викладених положень про основні елементи механізму систематизації права електронних комунікацій можна підтримати доктринальний підхід у частині відокремлення організаційних і функціональних складників такого механізму [4, с. 33]. Тим не менше не повною мірою законам логіки відповідає формулювання назв цих елементів. Так, більш коректними у змістовому аспекті видаються назви «субстанціональні» та «функціональні». Зокрема, до субстанціональних елементів доречно відносити нормативно-правове забезпечення (правову свідомість, правову культуру, принципи права, правові режими, правові норми), а до функціональних – правовідносини та інструменти. При цьому перша група складників механізму систематизації права електронних комунікацій забезпечує його «статичку» через організаційні риси правової матерії у сфері використання електронних комунікацій. Друга ж група створює умови для «динамічної» консолідації норм права електронних комунікацій у тому числі через призму його цифровізації. Необхідно також врахувати той факт, що за допомогою інструментів належним чином реалізується нормативно-правове забезпечення механізму систематизації права електронних комунікацій, що дістає практичного підтвердження на третій фазі з урахуванням реальних правовідносин на ринку електронних комунікацій.

Що ж до деталізації складників елементів механізму систематизації права електронних комунікацій, то для результативного групування юридичних норм із формалізованих і неформалізованих джерел права потрібно зважати насамперед на процедурні прояви регламентації відносин на ринку електронних комунікацій. Вказаний складовий елемент механізму систематизації права електронних комунікацій дає можливість реалізувати легальні завдання щодо санкціонування норм права на підставі типів юридичного впливу [5, с. 348]. Основою цього процесу повинна бути структуризація законодавчого масиву з одночасною імплементацією норм наднаціонального права електронних комунікацій, зокрема права Європейського Союзу в частині врахування публічного інтересу з оновлення ринку електронних комунікацій відповідно до стандартів цифровізації та відповідних національних інтересів України. Не менш важливо виходити з двовимірного прояву описуваної систематизації. У цьому сенсі йдеться про врахування регуляторної спрямованості норм права електронних комунікацій, а також про інституціонально-функ-

ціональне підґрунтя процесів систематизації. Отже, при консолідації норм права електронних комунікацій ключову роль у відповідному механізмі систематизації відіграє нормативно-правове забезпечення переважно в глобальному адміністративно-правовому вимірі.

З огляду на викладені статико-динамічні характеристики нормативно-правового забезпечення систематизації права електронних комунікацій, потрібно виходити з того, що відповідна юридична категорія практично втілюється, передусім, через інструментальний вимір механізму систематизації права електронних комунікацій. У межах доктрини із цього приводу сформувався підхід щодо виокремлення чотирьох базових рівнів зазначеного інструментарію, а саме: загальнофілософського [6, с. 290; 7, с. 618], загальнонаукового [7, с. 618], конкретнаукового та спеціального [6, с. 292]. На загальнофілософському рівні йдеться про діалектику та метафізику інструментів систематизації права електронних комунікацій, а також про інтуїтивний, феноменологічний, герменевтичний, діяльнісний та інші методи вказаної систематизації на етапі постмодерну юридичних досліджень. Із-поміж загальнонаукових інструментів систематизації права електронних комунікацій необхідно виокремлювати емпіричні (спостереження, опис, вимірювання, експеримент, порівняння), загальнологічні (аналіз і синтез, індукція та дедукція, абстрагування й узагальнення, аналогія) і теоретичні методи (формалізація, ідеалізація, аксіоматизація від абстрактного до конкретного, аксіоматичний та гіпотетико-дедуктивний методи, моделювання, єдність історичного та логічного). Конкретнаукові інструменти систематизації права електронних комунікацій мають чітко виражену галузеву природу та насамперед охоплюють формально-юридичний, порівняльно-правовий, системно-структурний (структурно-функціональний), конкретно-історичний та конкретно-соціологічний методи. Що ж до спеціальнонаукових інструментів, то вони мають міждисциплінарне забарвлення та формуються на основі загальнонаукових теорій (системний, вірогідісно-статистичний методи).

Принагідно в галузевому методологічно-методичному розрізі механізм систематизації права електронних комунікацій повинен бути зорієнтованим на забезпечення такого рівня правотворчої техніки, щоб створити умови для узгодження національного права електронних комунікацій з вимогами наднаціонального права Європейського Союзу, врахувати мотиви, потреби та інтереси учасників українського ринку електронних комунікацій в діяльності суб'єктів законотворчості. Динаміку цього процесу забезпечують правовідносини у сфері систематизації права електронних комунікацій. Йдеться про взаємодію суб'єктів публічного та приватного права щодо консолідації норм права електронних комунікацій відповідно до транскордонного та національно орієнтованого векторів систематизації права. Ключовими суб'єктами цих відносин є органи публічної адміністрації, уповноважені законом

на здійснення правотворчості, законотворчості. Разом із тим не можна оминати увагою суб'єктів приватного права в особі учасників ринку електронних комунікацій, які вступають у взаємодію із суб'єктами публічного права задля представлення власних мотивів, потреб та інтересів у систематизованих юридичних нормах. Об'єктом описуваних відносин постають суспільні відносини на ринку електронних комунікацій. Зміст утворюють відповідні суб'єктивні права та обов'язки суб'єктів права електронних комунікацій з урахуванням трансграничного виміру відносин у сфері електронних комунікацій.

Водночас механізм систематизації права електронних комунікацій не може повноцінно реалізуватися без урахування його «динамічної» складової на третій фазі. Необхідно вказати на той факт, що на сучасному етапі функціонування права електронних комунікацій за критерієм змістової частини елементів відповідних адміністративно-правових відносин за кожним із напрямків систематизації існують проблеми з правореалізацією, пов'язані із системою управління та регулювання в галузі електронних комунікацій та діяльністю національного регулятора, зокрема кадровими призначеннями та звільненнями [8-11]; процедурами доступу до ринку, реалізацією засад очікуваного регулювання та визначенням переліку регуляторних зобов'язань у тому числі в частині ліцензійної та дозвільної діяльності [12-14], встановлення тарифів для послуг електронних комунікацій [15-17]; запровадженням справедливих і недискримінаційних умов для взаємовідносин між учасниками ринку електронних комунікацій [18; 19].

Необхідно також уточнити, що на сучасному етапі розвитку ринку електронних комунікацій у національному та наднаціональному вимірах ефект імплементації консолідованих норм права електронних комунікацій нерозривно пов'язаний з процесами цифровізації як ключового інструменту такого юридичного впливу. Фактично в цьому плані цифровізація як стратегічний фактор стосується підвищення ефективності та збільшення продуктивності від використання цифрових технологій та суспільної трансформації у тому числі при використанні таких категорій, як «інтернет речей» та «індустріальний інтернет», «електронні комунікації». Йдеться про еволюційний та/або революційний технологічний розвиток людства в межах екосистеми «розумного» міста, регіону, країни, наднаціонального адміністративно-територіального утворення чи на світовому рівні. Нині розробляється Цифровий порядок денний України – 2020, у якому деталізовано базові постулати цифровізації в політичній, управлінській, інфраструктурній, суспільно-економічній, інформаційній та освітній сферах [20]. Потрібно зауважити, що в контексті проведення адміністративної реформи цифровізація також займає ключові позиції. Як зазначає І. С. Бондаренко, насамперед йдеться про поетапне формування такої системи публічного управління, що створила би умови для інституціоналізації України як розвинутої, правової,

цивілізованої, конкурентоспроможної європейської держави з високим рівнем життя, соціальних стандартів і демократії [21, с. 198]. У сфері публічного управління в частині використання електронних комунікацій можна забезпечити посилення відкритості та прозорості, підзвітності суб'єктів публічної адміністрації, більш ефективну інституціоналізацію децентралізації влади, підвищення якості електронних публічних, у тому числі адміністративних послуг з урахуванням міжнародних, зокрема європейських, стандартів.

При цьому важливим є інтегративний характер взаємодії нормативно-правового забезпечення систематизації права електронних комунікацій, відповідних інструментів діяльності публічної адміністрації та відносин між учасниками ринку електронних комунікацій. На думку В. В. Дудченко, у цьому плані йдеться про інтегративно-правову концепцію як синтез духу та матерії права через нормативний та описативний підходи, легітимність і легальність [22, с. 5]. До того ж необхідно спиратися на принцип SMART (i.e. specific, measurable, attainable, relevant, time-bound), коли функціонування складників засноване на таких категоріях, як конкретність, вимірюваність, досяжність, актуальність і фіксованість за строками (термінами) [23, с. 57]. Наведене означає, що в межах єдності елементів механізму систематизації права електронних комунікацій повинна забезпечуватися інтеграція нормативних і описативних рис у частині трансцендентального синтезу чинних юридичних норм і їхньої етичності та справедливості. Принагідно в онтології права електронних комунікацій гарантується компліментарний характер ідейного виміру (метафізики), фактологічних обставин (позитивізму) і оцінювального вектору (аксіології). Це також дозволяє враховувати наднаціональний рівень метаюридичних цифровізаційних цінностей права електронних комунікацій на основі каузально-природних обставин морального закону.

Висновки

Отже, можна констатувати, що елементи та фази імплементації механізму систематизації права електронних комунікацій відображають антропо- та соціоцентричну його спрямованість. З урахуванням процесів цифровізації цей юридичний механізм забезпечує легітимність норм права, які інституціоналізуються у процесі систематизації права електронних комунікацій. У цьому ракурсі виявляється інтерсуб'єктивна трансгранична спрямованість норм права електронних комунікацій у тому числі на підставі положень наднаціонального права Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / С.С. Алексеев. – М. : Юридическая литература, 1966. – 187 с. – С. 92-93; Степенко С.Г. Адміністративне право України : навчальний посібник / С.Г. Степенко. – К. : Атіка, 2007. – 624 с.

2. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підручник / В.К. Колпако, О.В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.
3. Шуст Н.Б. Соціальний аспект договору / Н.Б. Шуст, А.А. Барікова // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2012. – № 1. – С. 91–96.
4. Стеценко С.Г. Механізм адміністративно-правового регулювання: сучасні проблемні питання / С.Г. Стеценко // Актуальні проблеми держави і права. – 2007. – Вип. 35. – С. 31–34.
5. Алексеев С.С. Общая теория права : в 2-х т. / С.С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1982. – Т. 2. – 360 с.
6. Арнаутова Л.П. Методологія і методи в правовій спадщині О.В. Сурілова / Л.П. Арнаутова // Актуальні проблеми держави і права. – 2010. – Вип. 52. – С. 289–295.
7. Рабінович П. Методологія юридичної науки / П. Рабінович // Юридична енциклопедія : в 6-ти т. / за ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : Ін-Юре, 1998. – 503 с. – С. 618.
8. Постанова Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 25.10.2016 № 800/308/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62588503>.
9. Ухвала Верховного Суду України 01.03.2016 № 800/309/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56254169>.
10. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 24.06.2014 у справі № 800/310/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40112465>.
11. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 02.02.2016 № П/800/309/14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55524490>.
12. Постанова Верховного Суду України від 30.06.2015 № 21-856a15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46803650>.
13. Постанова Вищого адміністративного суду України від 16.06.2015 № К/800/6863/15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45986481>.
14. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 25.06.2014 № К/800/56096/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39553707>.
15. Постанова Верховного Суду України 24.04.2012 № 21-35a12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24976406>.
16. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 15.01.2013 № К/9991/75456/11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28834767>.
17. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 04.07.2013 № К-886/10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32365863>.
18. Постанова Судової палати в адміністративних справах і Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 23.06.2015 № 21-688a15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46301543>.
19. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 04.11.2015 № К/800/22932/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/53365528>.
20. Цифрова адженда України – 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drive.google.com/open?id=0B8Oa6Q2zfKDSSWhTMDNjOE5DMDg>.
21. Бондаренко І.С. Політико-правові механізми вдосконалення державно-владних відносин у сучасній Україні / І.С. Бондаренко // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2008. – № 4. – С. 192–201.
22. Дудченко В.В. Традиція правового плюралізму: західна та східна інтерпретація : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.В. Дудченко. – О. : Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2007. – 35 с.
23. Барікова А.А. Електронна держава: нова ефективність урядування / А.А. Барікова. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 224 с.

Статья посвящена анализу сущности и структуры механизма систематизации права электронных коммуникаций. Автор делает акцент на административно-правовой природе механизма систематизации. Детализирована трехфазная направленность механизма систематизации права электронных коммуникаций.

Ключевые слова: электронные коммуникации, систематизация права, правовая система, административное право, подотрасль права, правовой механизм, нормативно-правовое обеспечение, правоотношения, административные правоотношения, правовые инструменты.

The paper deals with analysis of essence and structure of the mechanism of electronic communications law systematization. The author focuses on administrative and legal nature of the systematization mechanism. Three-phase orientation of the mechanism of the electronic communications law systematization has been researched into.

Key words: electronic communications, systematization of law, legal system, administrative law, sub-branch of law, legal mechanism, legal framework, legal relations, administrative and legal relations, legal tools.